

ЗАСТУПЉЕНОСТ УМЕТНИЧКИХ ПРИПОВЕДАКА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Жељана Лазаревић

Апстракт: У овом раду разматамо заступљеност уметничких приповедака у нижим разредима основне школе применом дескриптивне и аналитичке методе. Све уметничке приповетке које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије су пописане, затим и анализирани. Рад је настао као тежња да се укаже на то колики је значај уметничких приповедака за децу од првог до четвртог разреда основне школе и колика је њихова учесталост. Кроз рад ћемо показати да ли и у којој мери уџбеници, који се користе на територије Републике Србије, прате Наставни план и програм.

Кључне речи: уметничке приповетке, уџбеници, ученици.

Увод

Предмет овог рада су уметничке приповетке које се обрађују у нижим разредима основне школе. Први корак је пописивање свих уметничких приповедака које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије, а други корак је њихова анализа. Циљ рада се односи на то колику образовноваспитну улугу имају те приповетке. Задатак рада је да укаже на учесталост појављивања уметничких приповедака у уџбеницима и њихов значај за естетски и интелектуални развој деце.

Уметничке приповетке су веома значајне за децу која су у нижим разредима основне школе. Због тога је веома битно изабрати прави приступ обради уметничке приповетке. Занимљив, свеобухватан и детаљан методички приступ уметничкој приповеци можемо пронаћи код Вука Милатовића у делу *Методика разредне наставе*. Његова структура часа је оперативна, целовита, практична, динамична и лако се прилагођава природи сваког текста.

Таква структура часа садржи следеће етапе:

1. Емоционално–интелектуална припрема;
2. Најава наставне јединице;
3. Саопштавање биографских података о писцу;
4. Изражајно читање;
5. Локализовање текста;
6. Гласно, тихо и истраживачко читање;
7. Тумачење непознатих речи и израза;
8. Разговор о непосредном доживљају;
9. Анализа текста;
10. Обрада књижевних ликова;
11. Карактеризација књижевног лика;
12. Језичко стилске карактеристике;
13. Синтеза – уопштавање;
14. Самостални и стваралачки рад ученика;
15. Домаћи задатак. (Милутиновић, 2002: 61-68)

Уметничке приповетке и њихова заступљеност у нижим разредима основне школе

Уметничка приповетка припада епској књижевности па има сва структурална обележја овог рода, али она је и прозно књижевно дело па су за њено разумевање и тумачење неопходни различити методички поступци. Све те методичке поступке тумачења дела, углавном, можемо поделити на нормативне и стваралачке. Најстарији облик нормативног поступка обраде часа препознајемо у старој, троделној педагошкој структури часа: уводни део, главни или централни део и завршни део часа. Међутим, овај поступак обраде књижевног дела је превазиђен и архаичан па се више користе стваралачки поступци обраде часа. У наставној теорији и пракси искристалисали су се следећи поступци или модели стваралачке наставе књижевности:

1. обрада текста помоћу истраживачких задатака;
2. обрада текста по плану;
3. тематско-мотивска обрада текста;
4. обрада текста помоћу доминантног књижевног лика;
5. проблемски приступ обраде књижевног текста;
6. примери различитих поступака и облика рада у настави књижевности.

(<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/03/metodika-nastave-knjizevnosti.pdf>)

У Републици Србији, према Наставном плану и програму, настава Српског језика се одвија у свим нижим разредима основне школе и то по 5 часова у недељи, односно 180 часова по години.

Према Наставном плану и програму Републике Србије у првом разреду основне школе су предвиђене следеће приповетке за обраду на часу:

1. *Дан када је јутро било слово*, Ђуро Дамјановић
2. *Ноћни хошак*, Весна Ђоровић Бутрић

(http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_04/Pg_002_2020_001.htm)

Циљеви који се односе на уметничке приповетке у првом разреду основне школе су:

1. Свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
2. Развијање компетенција за снажање и активно учешће у савременом друштву које се мења;
3. Развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
4. Развијање позитивних људских вредности.

(http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_04/Pg_002_2020_001.htm)

Према исходима који се односе на уметничке приповетке у првом разреду основне школе ученик ће бити у стању да:

- слуша интерпретативни читање и казивање књижевних текстова ради разумевања и доживљавања;
- гласно чита, правилно и са разумевањем;
- одреди главни догађај, време и место дешавања у вези са прочитаним текстом;
- уочи ликове и прави разлику између позитивних и негативних особина;
- изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу;
- слуша, разуме и парафразиру поруку.

(http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_04/Pg_002_2020_001.htm)

У приповеци *Дан када је јутро било слово* писац нам говори о свом поласку у школу. Ово је права приповетка за школарце и свако дете може да се пронађе у њој. Сви смо кад смо полазили у школу осетили страх, бригу и неизвесност од школе, а овде је то на приказано сликовито, занимљиво и садржајно. Приповетка нас уводи у ситуације које се јављају у првим данима школовања и веома је битна за културни развој детета и језичко изражавање (Костић и Станковић Шошо, 2016: 25).

У приповеци *Ноћни ћошак* се говори о децјој машти, страховима као и начину за превазилажење тих страхова. Поучна је и занимљива јер нам маштовит и плашљив дечак на прави начин говори шта треба да урадимо, како да се понашамо, коме да се поверавамо. Ова приповетка је битна за децје одрастање, јер нам говори да увек постоји неко или нешто коме можемо све да кажемо, а то је веома битно за њихов узраст. (Костић и Станковић Шошо, 2016: 42)

Анализирајући Наставни план и програм за први разред основне школе, као и уџбенике, закључили смо да су уметничке приповетке које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије обрађене у свим уџбеницима које смо користили у истраживању и у довољној мери су заступљене. Приповетке одговарају узрасту деце првог разреда; нису обимне, али дају довољно материјала за развој критичког мишљења детета. Поучне су и дају довољно простора да дете изрази своје ставове и да схвати приповетке на одговарајући начин. Наставни план и програм за први разред је усклађен са циљевима часа, као и са могућим постигнућима ученика.

Према Наставном плану и програму Републике Србије, у другом разреду основне школе се раде следеће приповетке:

1. *Једном је један дечак зевнуо*, Дејан Алексић
2. *Бркљача*, Весна Видојевић Гајовић
3. *Деда Милоје*, Градимир Стојковић

(<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf>)

Циљеви који се односе на уметничке приповетке у другом разреду основне школе су:

1. Свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
2. Развијање компетенција за снажање и активно учешће у савременом друштву које се мења;
3. Развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
4. Развијање позитивних људских вредности.

(<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf>)

Према исходима који се односе на уметничке приповетке у другом разреду основне школе, ученик ће бити у стању да:

- чита текст поштујући интонацију реченице;
- одреди главни догађај, време, место дешавања;
- одреди редослед догађаја у тексту;
- уочи главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине;
- износи своје мишљење о тексту;
- користи различите облике усменог и писаног изражавања: препричавање, писање, описивање;
- учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника;
- разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај).

(<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf>)

Приповетка *Једном је један дечак зевнуо* је веома поучна, нарочито за децу млађег узраста. Особине и мане дечака се могу узети за пример како би се деци објаснило шта ваља, а шта не ваља да раде. Због своје ружне навике да не ставља руку на уста кад зева, дечак је направио велики проблем себи. Овим примером можемо приближити деци важност стављања руке на уста и због културе понашања, као и због здравствених разлога. Затим, врлине дечака, као што су: марљивост, упорност, досетљивост можемо приближити деци на основу ситуација из приповетке. Веома је битно да деца, после анализе приповетке, схвате колико је читање књига значајно и да је књига велики човеков пријатељ (Костић и Станковић Шошо, 2020: 40).

Успомене су веома значајне за сваког човека. То нам управо показује приповетка *Бркљача*. Уз њену помоћ откривамо колико је, у ствари, лепо детињство, дани проведени са

бакама и декама. То су најбезбрижнији дани нашег живота. Игра, песма, бакина кухиња као и њене приче из давних времена, то се никада не заборавља. Да није успомена ми не бисмо имали шта да причамо својим потомцима. Из ове приповетке деца ће научити да треба да буду ДЕЦА, да пружају и примају љубав и да уживају у сваком тренутку свог детињства (Костић и Станковић Шошо, 2020: 130).

Приповетка *Деда Милоје* је једна од приповедака која нас враћа у детињство. Сусрети са бакама и декама су нешто најемотивније за свако дете. Ова приповетка нас учи да никада не смемо да се стидимо своје породице. Они су наши, одгајили су нас и воле нас највише на целом свету. Деда Милоје је био човек са села, али је својом топлином и љубављу придобио и свог унука, али и сву децу из његовог разреда. Порука ове приче је да треба волети и ширити ту љубав, јер је она покретач свега у животу (Костић и Станковић Шошо, 2020:132).

Анализирајући Наставни план и програм за други разред основне школе, као и уџбенике, закључили смо да су уметничке приповетке које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије обрађене у свим уџбеницима које смо користили у истраживању и у довољној мери су заступљене. Приповетке су прилагођене узрасту ученика. Мотиви и теме, па и сама радња приповедака је таква да подстиче заинтересованост ученика за рад на тумачењу текста. Приповетке говоре о деци, познатим стварима у школском окружењу и ван њега. Наведене приповетке пружају могућност ученицима да упознају менталитет народа одакле потичу.

Према Наставном плану и програму Републике Србије, у трећем разреду основне школе се раде следеће приповетке:

1. *Реч-две о Питеру (одломак)*, Ијан Макјуан
2. *Златно јагње (одломак)*, Светлана Велмар Јанковић

(<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1>)

Циљеви који се односе на уметничке приповетке у трећем разреду основне школе су:

1. Свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
2. Развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
3. Развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
4. Развијање позитивних људских вредности;
5. Развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавања различитости.

(<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1>)

Према исходима који се односе на уметничке приповетке у трећем разреду основне школе, ученик ће бити у стању да:

- чита тест са разумевањем;
- опише свој доживљај прочитаног текста;
- одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту;
- именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине;
- разуме идеју дела;
- разликује опис од приповедања у књижевном делу;
- уочи хумор у књижевном делу;
- чита текст поштујући интонацију реченице;
- изражајно чита прозни текст;
- препричава, прича и описује на сажет и на опширан начин.

(<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1>)

Приповетком *Реч-две о Питеру* писац жели да нам покаже колико је битна машта за дете, па и одраслог човека. Дечак Питер је један необичан дечак који има свој свет маште, и тиме бива одбачен од других људи. Људи гледају на то као на неку његову ману, али то није добро. Ми треба да прихватимо људе без обзира што имају нешто по чему се разликују од нас. Људе треба делити на добре и лоше, а не на то да ли се све њихове особине подударају са нашим или не (Костић и Станковић Шошо, 2021: 35).

Кроз одломак приповетке *Златно јагње* деца се на интересантан и маштовит начин упознају са значајном историјском личношћу Растком Немањићем, сином Стефана Немање. Овде је приказана Расткова вера и поштовање према Богу на леп и деци занимљив начин. Тадашња деца су имала исте проблеме као и садашња и зато је ова приповетка веома привлачна деци. Из ове приповетке можемо научити да је сасвим нормално показати страх и суочити се са њим, као и то да су животиње највећи пријатељи људи. (Костић и Станковић Шошо, 2021: 108)

Анализирајући Наставни план и програм за трећи разред основне школе, као и уџбенике, закључили смо да су уметничке приповетке које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије обрађене у свим уџбеницима које смо користили у истраживању и у довољној мери су заступљене. Садржај приповедака је озбиљнији и садржајнији, што одговара наведеном узрасту. Обухваћене су приповетке и српских и страних писаца. Приповетке су комплексније, динамичније, али им је таква композиција да ученици могу са разумевањем да их тумаче. Поред знања из књижевности, ученици стичу знање и о историји наше земље и о њеним значајним јунацима.

Према Наставном плану и програму Републике Србије у четвртном разреду основне школе се раде следеће приповетке:

1. *Босоноги и небо*, Бранислав Црнчевић
 2. *Стефаново дрво*, Светлана Велмар Јанковић
- (<https://natasabelic.files.wordpress.com/2021/07/4.r.2021-2022.pdf>)

Циљеви који се односе на уметничке приповетке у четвртном разреду основне школе су:

1. Свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
 2. Развијање компетенција за снажање и активно учешће у савременом друштву које се мења;
 3. Развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
 4. Развијање позитивних људских вредности;
 5. Развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавања различитости.
- (<https://natasabelic.files.wordpress.com/2021/07/4.r.2021-2022.pdf>)

Према исходима који се односе на уметничке приповетке у четвртном разреду основне школе, ученик ће бити у стању да:

- чита са разумевањем различите врсте текстова;
- укратко образложи свој став и мишљење поштујући и другачије ставове;
- одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту;
- именује позитивне и негативне особине ликова;
- тумачи идеје књижевног дела;
- препозна ситуације кршења/остваривања права детета и стереотипе у књижевним делима;
- разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу);
- преприча текст из различитих улога/перспектива;
- уочи основни тон књижевног текста (шалив, ведар, тужан);
- чита текст поштујући интонацију реченице;
- усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаног књижевног дела.

(<https://natasabelic.files.wordpress.com/2021/07/4.r.2021-2022.pdf>)

Приповетка *Босоноги и небо* говори о сиромашном дечаку, који нема ни основне ствари за живот, али зато смишља пустоловине у својој машти. То је дечак који услед материјалне оскудице у својој стварности смишља нову, духовиту и оригиналну и постаје омиљен. На основу ове приповетке можемо научити децу да није битно шта човек поседује (куће, станове, новац), него је битна доброта, људскост, хуманост. (Чабрић и Станковић Шошо, 2021: 66)

Приповетка *Стефаново дрво* говори о још једној нашој историјској личности Стефану Лазаревићу. Стефан је један храбар, борбен и упоран дечак који се, уз помоћ своје мајке и чаробног дрвета, ослобађа свог страха и своје бриге и постаје један од наших најхрабријих јунака. Ако се поистоветимо са овим дечаком и овом причом, можемо научити колико је важна породица у животу сваког човека (Чабрић и Станковић Шошо, 2021: 129).

Анализирајући Наставни план и програм за четврти разред основне школе, као и уџбенике, закључили смо да су уметничке приповетке које се налазе у Наставном плану и програму Републике Србије обрађене у свим уџбеницима које смо користили у истраживању и у довољној мери су заступљене.

Приповетке које се обрађују у четвртом разреду су прилагођене узрасту ученика. Концизне су, садрже довољно материјала који подстиче напредовање ученика и што се тиче њиховог образовања, али и животног искуства. Приповетке пружају деци могућност да се упознају са кутуром, историјом и менталитетом нашег народа. Ове уметничке приповетке су веома значајне за развој и одрастање детета. Свака од наведених приповедака може да има позитиван утицај на дете, јер су поучне и сврсисходне. На основу њих се развија емпатија, сналажљивост, машта, интеракција међу децом и буди се осећај слободе, доброћудности, бриге према другима, дарежљивости, способности и дружељубивости.

Закључак

Култура изражавања у животу свакога човека има велики значај. Од нашег умећа, усменог и писменог изражавања зависи успешност остваривања контаката са другим особама. Од наше вештине говорења, односно писања, зависи да ли ћемо својим изражавањем задобити поверење и подршку за идеје које износимо. Културом изражавања ученика испољавају се сви васпитнообразовни утицаји на дететов интелектуални развој. Важан утицај на културу изражавања има настава књижевности, нарочито уметничке приповетке, којима смо се у овом раду и бавили.

Уколико се деца на прави начин мотивишу за читање уметничке приповетке у млађим разредима основне школе, та читалачка мотивација ће се пренети и на више разреде. Ово приповетке су добре зато, јер се дете лако поистовети са главним ликовима који су реални и чије су животне ситуације занимљиве и приступачне.

Анализом Наставног плана и програма за млађе разреде основне школе у Републици Србији можемо уочити да се уметничке приповетке обрађују још у првом разреду основне школе. Заступљен је довољан број приповедака и прилагођене су узрасту.

У другом разреду основне школе су, такође, заступљене уметничке приповетке. Њихов садржај одговара предвиђеном узрасту.

Наставни план и програм за трећи разред садржи две приповетке које су адекватне за одређени узраст. Приповетке које се налазе у читанкама су поучне и приступачне за децу.

У четвртом разреду основне школе се обрађују две приповетке које су прилагођене датом узрасту. Приповетке су садржајне, сложене и свеобухватне

Уџбеници прате Наставни план и програм Републике Србије. Садржаји у читанкама су складно распоређени и прилагођени потребама деце.

Из овог можемо закључити да уметничке приповетке заузимају значајно место у Наставном плану и програму у Републици Србији. Постоји довољан број приповедака које се обрађују. Њихов садржај је примерен узрасту и веома су битне за развој естетског укуса, интелектуални развој детета, културу изражавања, богаћење речника, самосталан рад и имају образовно-васпитни утицај.

Литература

1. Костић, М., Станковић Шошо, Н.(2016). *Реч по реч – Читанка за први разред основне школе*, Логос, Београд
2. Костић, М., Станковић Шошо, Н. (2020). *Уз речи растемо – Читанка за други разред основне школе*, Логос, Београд
3. Костић, М., Станковић Шошо, Н.(2021). *У свету речи – Читанка за трећи разред основне школе*, Логос, Београд
4. Милатовић, В. (1993). *Методика разредне наставе*, Београд
5. Милутиновић, Љ. (2002). *Методички приступ приповијести*, Бијељина
6. Чабрић, С., Станковић Шошо, Н.(2021). *Бескрајне речи – Читанка за четврти разред основне школе*, Логос, Београд

Извори

1. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_04/PG_002_2020_001.htm(17.8.2023.)
2. <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf> (17.8.2023.)
3. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1>(18.8.2023.)
4. <https://natasabelic.files.wordpress.com/2021/07/4.r.2021-2022.pdf> (19.8.2023.)
5. <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/03/metodika-nastave-knjizevnosti.pdf> (28.8.2023)

Representation of artistic stories in the lower grades of primary school

Abstract: *In this essay we are considering the content of artistic stories in lower grades of elementary schools using descriptive and analytic methods. All artistic stories that can be found in the Teaching curriculum in the Republic of Serbia are listed and then analyzed. This essay wants to indicate the importance and the quantity of artistic stories for the children from the first to the fourth grade of primary schools. Through this work we will try to find out whether the classbooks used in the Republic of Serbia follow the Teaching curriculum and to what extent.*

Keywords: *artistic stories, classbooks, pupils*